

Luttabulaturer i svenska bibliotek

4. Norrköpings stadsbibliotek

lutan titel (Allemande?) Finspång 9074 s. 47

Under hela 1500-talet och en bit in på 1600-talet var lutans stämning tämligen konstant (d. v. s. intervallen mellan körerna, tonhöjden är ett annat kapitel). Undantag förekom visserligen, men de snarare bekräftar regeln. Det vanligaste var då en nerstämning av sjätte kören. I vissa fall förekommer omstämning även av andra körer för att t. ex. uppnå en bordun-effekt. Avvikande stämningar finns bl. a. hos Hans Newsidler, Wolf Heckel, Melchior de Barberis, Antoine Francisque, Joachim van den Hove, Jean Baptiste Bésard och förekommer även i handskrifter, t. ex. Per Brahes lutbok, som jag berättat om i tidigare nummer av tidskriften.

”Standard”-lutan hade under 1500-talet sex körer. Sju körer var emellertid ej okänt så tidigt som 1511, då detta omnämns av Sebastian Virdung. Det är dock först under 1500-talets sista decennium denna utökning blir mer allmänt förekommande (exempel hos Valentin Bakfark, 1565, Melchior Newsidler 1574, Sixt Kargel 1586, Adrian Dens 1594). Den åttaköriga lutan blir vanlig under 1590-talet (exempel hos Michele Carrara 1585, Matthäus Reyman 1598, Simone Molinaro 1599). Kring 1600 tillkommer ytterligare en kör (exempel hos Antoine Francisque 1600, Jean Baptiste Bésard 1603, Robert Dowland 1610).

Dowlands *Varietie of Lute Lessons* ger med sina courantes och voltes exempel på en ny inriktning av musiken för luta. Detta nyskapande tycks huvudsakligen ha ägt rum i Frankrike, som sedan dominerar utvecklingen under större delen av 1600-talet. Den nioköriga lutan får hos t. ex. Robert Ballard 1611 ytterligare en kör och vi har då ett tiokörigt instrument som sedan blir ”standard” till ca 1640. Resonemanget ovan beträffande antal körer är emellertid grundat på den noterade musiken och man bör vara försiktig med alltför svepande generaliseringar om ”standard”-lutor. Det källmaterial vi har att utgå ifrån är den noterade musiken, bilder, beskrivningar och bevarade instrument. En av de viktigaste källorna, de bevarade instrumenten i originalkondition, är den fattigaste, eftersom nästan samtliga lutor från 1500-talet senare är ombyggda.

Om vi nu återgår till lutans stämning så skedde även här på fransk botten mellan ca 1630 och 1640 ett intensivt experimenterande med utgångspunkt från ”renässansstämningen” (för enkelhetens skull är G c f a d' g', tonhöjden är som sagt ett annat kapitel). Den högsta kören sänktes från g' till f', e' och slutligen ess'; den andra kören från d' till c'; den tredje kören från a till ass och slutligen g samt den fjärde från f till ess. På sluttampen får vi då stämningen: G c ess g c' ess eller om man transponerar upp den ett tonsteg A d f a d', f', alltså det vi idag vanligen kallar för ”barockstämningen”. Vad jag kan se så är alltså barockstämningen en direkt utveckling från renässansstämningen och är en naturlig följd av en förändrad musikstil. Vidare kan man ganska exakt bestämma tiden för barockstämningens uppkomst till ca 1637. Den annars så grundlige Marin Mersenne berör den inte alls i sin *Harmonie Universelle* från 1636 och den förekommer i tryck tidigast 1638 hos Pierre Ballard och Pierre Gaultier. Det är här fortfarande fråga om en tiokörig luta. Barockstämningen (senare med 11–13 körer) skulle sedan visa sig ha stor livskraft och med smärre variationer dominera lutans hela fortsatta utveckling. Man bör emellertid hålla i minnet att denna stämning var en bland flera s. k. ”accords nouveaux” som existerade parallellt i slutet av 1630-talet.

Det kan vara bra att ha ovanstående i tankarna när man tittar närmare på den lutmusik som finns bevarad i Norrköpings stadsbibliotek (i samlingen Finspångs bibliotek). Samtli-

ga luttabulaturer där har anknytning till den franska nydaningen av lutmusiken under 1630-talet. Flera "accords nouveaux" finns representerade och musiken är noterad i fransk tabulatur för tiokörig luta. Följande tabulaturer finns i samlingen:

- 1) Tablature de luth des différents auteurs sur les accords nouveaux. Paris 1638. Pierre Ballard. (Tryck.)
- 2) Finspång 1122 "Balets, Alemandes et Sarabandes par L'Espine" (Handschrift 40 fol. = 80 sidor)
- 3) Finspång 9096:3. Troligen tabulatur för viola bastarda (eller lyra—viol). (Handschrift, tabulatur på fol. 1, 11, 28 v.—29 = 4 sidor.)
- 4) Finspång 9074. "Ludovicus de Geer/Hic nomen meum pono/Quia librum perdere nolo/Si perdere voluisssem/Hic nomen meum non posuisssem/A Paris le 2 Septeme A° 1639". (Handschrift, tabulatur på fol. 5, 36, 45—47 = 5 sidor.)
- 5) Finspång 9096:11. "Ludovicus de Geer est possessor ... Ay le 26 Jan: 1640." (Handschrift, tabulatur på fol. 3—8 v = 10 sidor.)
- 6) Finspång 9096:1. (Handschrift, tabulatur på fol. 1—4 v = 8 sidor.)

Två av handskrifterna kan direkt knytas till "den svenska industrins fader" Louis de Geer (1587—1652), som kanske var amatör på luta. Dessa handskrifter är också daterade, 1639 respektive 1640. En annan handskrift anger tydligt att musiken är av Charles L'Espine, till vilken jag tänkte återkomma närmare i en följande artikel om tabulaturer i Kungliga biblioteket.

Följande "accords nouveaux" finns representerade i handskrifterna:

- 1) "Accord nouveau ou extraordinaire par quare" eller "Tuning Gautier (G c f a c' e') i 9096:11 och 1122 (också i Ballard 1631, Mersenne 1637, Gaultier 1638, Jane Pickering m. fl.);
- 2) "Accord nouveau ou extraordinaire par b mol" eller "Flat-French-Tuning" (G c f ass c'ess') i 9074 och 1122 (också i Ballard 1631 och 1638, Mersenne 1637, Gaultier 1638, Mace 1676, Jane Pickering m. fl.);
- 3) "L'Acord ordinaire qui est toujours en b qui s'apelle Enrhumé" eller "Ton B mol en Rume" eller "Ton a rumay" eller "barockstämning" (G c ess g c'ess' eller om man så vill A d f a d' f') i 9096:1 (också i Ballard 1638 och Gaultier 1638 m fl).

Handskrifterna består till övervägande del av danssatser som allemander, couranter och sarabander. Tabulaturerna innehåller tecken för ornament, i vissa fall också fingersättning för vänster hand. Det mesta är anonymt och saknar formbeteckning. Undantaget är 1122 som är en enhetlig samling musik av Charles L'Espine. Här har använts förtryckt tabulaturpapper från Pierre Ballards tryckeri, vilket framgår av titelbladet med en bevingad häst, Pegasos, omgiven av texten "Au Mont Panasse — Rue Jean de Beauvais/par Pierre re Ballard". Denna handskrift är också intressant såtillvida att den innehåller ett stycke i renässansstämning (en något oegentlig benämning): "La rauissant fantasie de lespine sur le premier ton". En variant till denna fantasia finns i Nicolas Vallets Le Secret des Muses, second livre 1616.

En allemande av René Mezangeau finns i 9074, dock utan angivande av kompositör eller form. Allemanden har emellertid en nästan exakt motsvarighet i ett Ballard-tryck från 1631 där Mezangeau är nämnd som kompositör. Det andra stycket i samma handskrift (här återgivet i faksimil, observera stämmings anvisningen) är troligen också en allemande. Handskriften 9096:11 innehåller troligtvis musik av Charles L'Espine. En saraband är identisk med en i 1122.

Som jag nämnt tidigare är handskriften 9096:3 troligen avsedd för viola bastarda (eller lyra-viol), ett gambainstrument som var populärt i synnerhet i England under 1600-talet, med flera tryckta tabulaturer. Kanske har denna handskrift också engelskt ursprung med sina titlar som "Ladies of the court", "Johne come kisse me" och "Walsingame". Vid ett ytligt betraktande ser handskriften ut som en luttabulatur, men vissa karakteristika kan ge besked att så inte är fallet. Musiken består huvudsakligen av löpningar, avbrutna av några ackord. Dessa ackord ligger oftast på tre körer bredvid varandra. Även stämmingsanvisningarna kan ge en ledtråd, eftersom lyra-viol-stämningarna skiljer sig i vissa fall från lut-stämningarna. Musiken är slutligen noterad för ett sex-körigt instrument, vilket bör väcka misstankar när det är fråga om en 1600-talshandskrift. I kommande artiklar kommer jag att beröra flera sådana tabulaturer.

Musiken i Finspångs-handskrifterna är med några undantag knappast av något större musikaliskt värde. Däremot är den tryckta tabulaturen verkligen värd att titta närmare på och några smakprov i gitarrtranskription har Per Olof Johnson redan gett, både på skiva och i sin gitarrskola. En del av musiken är utgiven i serien Corpus des luthistes francais: Mezangeau, Bouvier, Dufant m fl.

Underligt nog har denna period i lutans utveckling behandlats mycket knapphändig i litteraturen. Här borde finnas stoff för en intressant avhandling och kanske skulle tabulaturerna i Norrköping ha sitt värde i ett sådant sammanhang.

Litteratur: Radke, Hans, Beiträge zur Erforschung der Lautentabulaturen des 16.—18. Jahrhunderts, Die Musikforschung 1963 s. 34—51. Dufant, Oeuvres. Paris 1965. Chancy, Bouvier ... Oeuvres. Paris 1967. Mezangeau, René, Oeuvres. Paris 1971.

Kenneth Sparr

John W. Duarte - tack för allt

kostar ca 15:—+moms och innehåller de fem stycken för fyra gitarrer som John W. Duarte arrangerade under sin vistelse i Ransäter. Stycken av Heinrich Schütz, J. S. Bach och Francis Pilkington, en gammal melodiod från Hessen samt en komposition av Duarte själv, som i förordet skriver: As a lasting memento of what one student described as "a wonderful week with the guitar" I dedicate this little book to the SGLS ad to the Liten Akademi in particular. It is my way of saying, in the little Swedish I learned. *Tack för allt!*